

BENCZE DÁVID

A csehszlovák állam gondolatától a felvidéki államfordulatig, különös tekintettel Érsekújvárra

Bevezető

A történelmi Magyarország felbomlása olyan traumának számít, amely mind a mai napig komoly hatást gyakorol a közösségi identitás formálódására. Egyrészt azért, mivel jelentősen sérült az ország területi integritása, s emellett a régióban betöltött vezető szerepét is végképp elveszítette. Eközben rendkívül összetetté vált azoknak a magyaroknak a sorsa, akik az impériumváltást követően az újonnan létrejött államok kisebbségeivé váltak. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a döntést egy olyan békekonferencia hozta, amely nem törekedett a kompromisszumos megoldásra Magyarország és az újonnan létrejövő nemzetállamok között. A Monarchia nemzetiségi összetételét figyelembe véve az államalkotónak tekintett magyarság és a nemzeti kerethez tartozó nemzetiségek között olyan feszült helyzet alakult ki, amely az elhúzódó, vesztes háború kapcsán csak tovább fokozódott. Az elveszített első világháború ténye a történelmi Magyarország felbomlásához vezetett. Tehát megállapíthatjuk, hogy az impériumváltás gyakorlatilag az elveszített világháborúval és a nemzetiségek önállósodási törekvéseivel kezdődött el, így az egészet egy folyamatként kell kezelnünk, melynek meghatározó kezdőpontja a nemzeti tanácsok megalakulása volt. A békediktátum aláírása, illetve a szerződés ratifikálása pedig a folyamat záróakkordjaként értelmezhető.

Dolgozatom az impériumváltás első akkordjáról, vagyis Csehszlovákia létrejöttéről és az azt követő területszerző folya-

matokról szól. 1918–1919 országos és regionális eseményei között különös figyelmet szentel egy felvidéki város – Érsekújvár – történetének a köztársaság kikiáltásától egészen a város csehek általi birtokbavételig. Hogyan viszonyult az önkormányzat az ószi rózsás forradalommal hatalomra kerülő kormányzathoz, illetve miképp látták helyben a fegyveres ellenállás esélyeit? Ennek kapcsán vizsgálom azt is, milyen összefüggések voltak a helyi önkormányzatokhoz érkezett utasítások és az arra adott reakciók, valamint a folyamatos cseh birtokbavétel híre között. Így például az impériumváltás folyamata mennyire befolyásolta a magyar államra hűségesküt tett hivatalnokok és helyi képviselők elmenekülését a térségből. Végezetül pedig szeretnék bepillantást nyújtani a város elfoglalásától a Tanácsköztársaság kikiáltásáig végbement változásokba.

A Csehszlovákia megalakulásához vezető út: az egységtörekvések

A Monarchia felbomlásában kétségtelenül több külső és belső tényező játszott központi szerepet. Ilyen a birodalom, illetve Magyarország soknemzetiségű jellege, és a nemzetiségek magyarokkal ellentétes elképzelései, melyek idővel radikálisabb nemzeti mozgalmakká váltak, és az elszakadás mellett döntöttek. Második tényezőnek a birodalom szomszédságában létrejött új államok irredenta politikáját tarthatjuk. A harmadik lényegében az előbbi tételek felerősítő faktora, vagyis az elveszített világháború ténye. A negyedik – amely az előzőhöz kapcsolódik – a háborút lezáró béke rendszere és a nagyhatalmak elképzelései, melyben a birodalom nem maradhatott meg addigi formájában.

Cseh, majd csehszlovák megközelítésből a Monarchia szétesése az 1867-es kiegyezési törvény megszületésével kezdődött. A törvény, amely az Osztrák–Magyar Monarchia dualista berendezkedéséről rendelkezett, már létrejöttékor óriási vitákat kavart. A törvény értelmében a birodalom két felének viszonya a teljes egyenjogúságon, a paritáson alapult. Belső kérdésekben mindkét fél szuverén, külön törvényhozó és végrehajtó szervekkel ren-

delkezett, tehát az Osztrák–Magyar Monarchia közjogi értelemben két önálló államból állt, melyeket a közös uralkodó személye (osztrák császár és magyar király) és a közös ügyek (külügy és hadügy) kapcsolt össze. A Magyar Királyság szempontjából ez a berendezkedés előrelépést jelentett a korábbi állapothoz képest, ezért a kiegyezés létrejötté és a Monarchia fenntartása a magyar politikai elit számára igen fontos volt.

A Monarchia területét tekintve a kontinens legnagyobb állama volt, leszámítva az Ázsiába átnyúló Oroszországot, területe ugyanis 676,6 ezer négyzetkilométert tett ki, lakossága az 1910-es népszámlálási adatok alapján 51,3 millió főt számolt, így Oroszországot leszámítva Németország után a második legnépesebb ország volt ekkor Európában. Az összlakosság megoszlását figyelembe véve vallási tekintetben hét csoportra oszlott. Nyelvi és etnikai szempontú sokszínűségét jelzi, hogy a két uralkodó nemzet nem tette ki az összlakosság felét sem. A 12 milliónyi német, a Monarchia legnépesebb nemzete az összlakosság 23,3%-át tette ki, a 10 millió magyar a lakosság 19,5%-át adta. A nemzeti kisebbségek közül a legtöbb – 6,5 millióan – a csehek voltak (12,5%), a lengyel kisebbség közel 5 millió fővel (9,6%), a délszláv kisebbség együttesen 4,3 millió (8,5%) lélekszámmal következett a sorban. Az ukránok és rutének mintegy 4 millióan (7,7%), a románok 3,2 millióan (6,3%), a szlovákok 1,9 millióan (3,8%), a szlovének 1,2 millióan (2,5%) és végül az olaszok 760 ezren (1,5%) éltek a Monarchiában.¹

Tehát a birodalom összlakosságának 44,6%-a szláv volt, ami összességében még 1910-ben is nagyobb volt a két uralkodó nemzet 42,8%-os arányánál. Ezen adatok fényében is érthető, hogy a cseh társadalom kereste nemzete helyét a birodalomban. Ráadásul a 19. század közepétől látványos és gyors polgári átalakuláson ment keresztül, így aztán az 1860-as évektől időszzerűvé vált a modern cseh államiság kérdése, természetesen ekkor még az osztrák állam keretei között. A cseh nemzeti törekvések szem-

¹ ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Helikon Kiadó, Budapest, 2020. 7–9.

pontjából komoly aggodalmakat jelentett az 1867. évi osztrák–magyar kiegyezés és a birodalom dualista szerkezeti változása.

A dualista rendszer legfőbb kárvallottjai a csehek lettek, akik az 1848–1849-es elképzeléseik lényege mellett kitarva a kiegyezést követően 1914-ig továbbra is föderalizálni akarták a birodalmat, vagyis a duális szerkezetet megbontva a magyarokéval és a németekével egyenrangú státust próbáltak kiharcolni, így gyakorlatilag a Monarchia trializmusát szerették volna kikövetelni. Mindez az elsősorban a kiegyezést megkötő magyar elit számára volt elfogadhatatlan, ami az 1871-es trialista átszervezési kísérletet is kudarcra ítélte. Ugyanakkor a bécsi udvar szerette volna a csehek kívánságait valamiképpen kielégíteni, aminek érdekében 1871-től történtek kísérletek a csehek széles körű önkormányzati jogokkal való felruházására.²

A Monarchia nemzetiségei közül éppen a csehek váltak a dualista rendszer legnagyobb kritikusaivá. A cseh nemzeti mozgalom legtekintélyesebb vezetője František Palacký, aki a birodalom föderalizálásának és az ausztrioszláv koncepció elfogadtatásának központi alakja volt. Az 1865-ben *Idea státu Rakouského* (Az osztrák állam ideája) címmel megjelent művében – túllépve 1848-as nézetein, miszerint a birodalmat etnikai-nemzeti alapon kell föderalizálni – a dualista rendszer átstrukturálását, az Ausztriát létrehozó hajdani történelmi ország- és államalakulatok szövetségét szorgalmazta.³ Le kell azonban szögeznünk, hogy a világháború kirobbanásáig a Haladó Pártot kivéve valamennyi cseh párt nem Ausztria ellen, hanem az ország átalakításáért harcolt. Céljuk az országrészekben belüli cseh túlsúly érvényre juttatása volt. Persze azt is világosan kell látnunk, hogy az ilyen jellegű törekvések nem csupán a csehekre voltak jellemzőek, hanem a birodalom valamennyi nemzetiségére, azonban nyil-

² A cseh nemzeti törekvések idevonatkozó részeit lásd bővebben: POPÉLY Gyula: *Felvidék 1914–1920*. Magyar Napló, Budapest, 2010. 8.; JÁSZI Oszkár: *A Habsburg Monarchia felbomlása*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982. 188.; RING Éva: *Allamnemzet és kultúrnemzet választóján. A modern nemzetek születése Kelet-Közép-Európában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2004; MÉSZÁROS Andor: *A cseh elem a magyar polgárosodásban*. PPKE BTK, Piliscsaba–Esztergom, 2011. 13–56.

³ ROMSICS Ignác: I. m. 14.

vánvaló, hogy ezek eltértek a cseh törekvésektől, és különböző intenzitásúak voltak.

A világháború kitörése előtti hónapokban azonban néhány cseh politikus már az elszakadás melletti lehetőségeket, konspirációkat kereste. Közéjük tartozott a már említett Karel Kramář is, aki 1906-ban megjelent művében még azt hangoztatta, hogy a csehek a kulturális, politikai és gazdasági fejlődés szempontjából Ausztria keretein belül élhetnek a legjobb feltételek között.⁴ 1914 elején azonban, felélesztve a pánszlávizmus szellemét, a Monarchia szlávok által lakott területeit egy Szentpétervárról irányított, európai nagyszláv konföderációs birodalom égisze alatt képzelte el.⁵

Edvard Beneš 1908-ban írt disszertációjában még szintén a Monarchián belül képzelte el a csehkérdés megoldását. Szerinte a történelmi és a gazdasági kötelékek a Monarchiában túlságosan szilárdak, és annyira összekapcsolják a nemzetiségeket, hogy Ausztria szétverése nem a realitás talaján áll, viszont a birodalom föderalizálásával számolni kell, mert a rendszer tartathatatlanságát.⁶ A Monarchián belül a Magyar Királyságot hét tagállamra javasolta átszervezni, a szlovákság által lakott területek – a Felvidék – egy önálló tagállamot képezett volna.⁷ Beneš más cseh politikusokhoz hasonlóan csak később, a háború kezdetét, illetve Masarykkal való találkozóit követően kezdett radikálisabb nézeteket vallani.

Az elszakadáspártiak élén Tomáš Garrigue Masaryk állt, aki 1914 végén emigrált Nyugat-Európába. A háború után megjelent emlékirataiban úgy fogalmazott, hogy 1914 végén azzal az eltökélt szándékkal távozott külföldre, hogy ott minden erővel az Osztrák–Magyar Monarchia ellen küzdjön, mert Ausztriával

⁴ Karel KRAMAŘ: *Poznámky o české politice*. [Megjegyzések a cseh politikáról] Bursík a Kohout, Praha, 1906. Forrás: <https://archive.org/details/poznámkyoeskpoli00kramgoog/page/n4/mode/2up> (Letöltve: 2020. 03. 19.)

⁵ Jan GALANDAUER: *Vznik Československé republiky, 1918*. [A Csehszlovák Köztársaság megalakulása, 1918] Svoboda, Praha, 1988.

⁶ Zbyněk ZEMAN: *Edvard Beneš. Politický životopis*. [Edvard Beneš. Politikai életrajz] Mladá Fronta, Praha, 2002. 14–15.

⁷ POPÉLY Gyula: I. m. 11.

otthon nem lehet szembeszegülni.⁸ Október 24–25-én Masaryk Rotterdamban Robert William Seton-Watsonnal találkozott, akinek elsőként vázolta fel elképzeléseit a Monarchia jövőjét illetően. Beszámolója szerint az egész cseh nemzet a függetlenségben reménykedik. Előbb helyre kellene állítani a történelmi cseh területeket, majd ehhez hozzácsatolni a felső-magyarországi szlovákság által lakott területeket. Az állam élére pedig egy nyugati herceget kellene állítani. A Monarchia más területeivel ekkor még nem foglalkozott.⁹

Masaryk terve sikerének érdekében azonban kénytelen volt hazai és nemzetközi kapcsolatokra is szert tenni, hogy azok támogatását elnyerje. Így fél évvel később, 1915. május 3-án megírta memorandumát *A független Csehország* (Independent Bohemia) címmel, amely tartalmazta politikai programját.¹⁰ Ebben hangsúlyozta, hogy a háborút követően Európa újrászervezésére van szükség, aminek a megoldása a kis államok és a nemzetiségek felszabadítása lenne. A másik fontos ok, amiért a nagyhatalmaknak meg kell csonkítaniuk a Monarchiát, a német–magyar stratégiai összefogás ellensúlyozása, a Drang nach Osten elleni fellépés, és a német gyarmatosítás megakadályozása. A cseh állam egyébként Masaryk elképzelései szerint is Csehországból, Morvaországból és Sziléziából állna, ehhez adódnának Észak-Magyarország szlovák körzetei Ungvártól Kassán át a néprajzi határ mentén le az Ipoly folyón át a Dunáig, magába foglalva Pozsonyt és az egész szlovák északi területet Magyarország határáig. A memorandumban ezenfelül egy nagy délszláv állam megalakítására is javaslatot tett, ráadásul felvette a két új állam közötti földrajzi összeköttetés alternatíváját, vagyis a Pozsony és Zágráb közötti korridor tervét is. A memorandum fogadtatása azonban még nem érte el a kellő célt. 1915 tavaszától Masaryk bevonta Beneš a Monarchia-ellenes kons-

⁸ Tomáš Garrigue MASARYK: *A világforradalom 1914–1918*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990. 43. Vö. POPÉLY Gyula: I. m. 19.

⁹ ROMSICS Ignác: I. m. 38.

¹⁰ Magyar nyelven lásd BENCSIK Péter: *Csehszlovákia története dokumentumokban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2016. 37–42. Vö. ROMSICS Ignác: *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 32–34.

pirációs tevékenységébe. Az otthon maradt támogatóiból „cseh maffia” néven létrehozott egy titkos szervezetet. A nagyhatalmi támogatás kulcsa azonban csak 1915 decemberében érkezett el, amikor Milan Rastislav Štefánikot sikerült meggyőzniük, akinek befolyását a francia politikai szereplők között kamatoztatni tudták.¹¹

A hálózat készen állt arra, hogy csúcsszervezetté alakuljon át. 1916 márciusában megalakult a Cseh Nemzeti Tanács, melynek elnökévé Masarykot választották. A tanács titkára Edvard Beneš, alelnökei pedig Josef Dürich és Milan Rastislav Štefánik voltak. A két alelnök feladata az volt, hogy megszervezzék és irányításuk alá vonják a külföldön, Franciaországban, Olaszországban, valamint Oroszországban lévő cseh-szlovák légiókat. Masaryk rövidesen áttette székhelyét Londonba, ahol a Seton-Watson támogatásával megjelenő *New Europe*-ban tovább népszerűsíthette a nemzetállamiság eszméjét és a Monarchia felbomlasztásának a tervét. Ugyanakkor Beneš Párizsban maradt. Mint vendégelőadó lelkes propaganda-előadásokat tartott a Sorbonne Egyetemen az Osztrák–Magyar Monarchia feldarabolásának szükségességéről. Előadásainak kivonata 1916-ban Párizsban nyomtatásban is megjelent *Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot!* címmel. Ebben előszeretettel hangoztatta, hogy a csehek és a szlovákok ugyanazon nemzetet alkotják, és annak, hogy ez a nemzet, a csehszlovák, egyesülhessen, csak a Monarchia áll útjában. A műben a háború kirobbanásáért a Magyar Királyságot teszi felelőssé. Emellett, jól kihasználva a franciák germánellenes hangulatát, kifejtette, hogy a létrehozandó csehszlovák állam lehetne Franciaország leghűségesebb morális és katonai támogatója, és a német fenyegetettség elleni partnere.¹²

A katonai vereség fokozatos kirajzolódása és az egyre nyilvánvalóbb Habsburg-ellenes nagyhatalmi politikai hangulat az addig jórészt passzivitásban lévő magyarországi kisebbségeket is aktivizálta. 1918. május 1-jei lipcészentmiklósi gyűlésen a szlovákok politikai vezetője, Vavro Šrobár a csehszlovák törzs

¹¹ POPÉLY Gyula: I. m. 23.

¹² BENCSIK Péter: I. m. 43–46.

magyarországi ágának nemzeti önrendelkezési jogát követelte. Milan Hodža pedig 1918 szeptemberében írt röpiratában a magyar államból való kiválást szorgalmazta. Ferdiš Juriga októberben a magyar parlamentben kijelentette, hogy a szlovák nép a saját területén egy különálló állami közösséget kíván alkotni, vagyis az önrendelkezés jogához ragaszkodott, és nem ismerte el a magyar parlamentet, sem a magyar kormány jogát arra, hogy a szlovák népet képviselje.¹³

A francia álláspont viszont már 1917 végére egyértelműsödni látszott a Monarchia jövőjét illetően. Ennek oka két kulcspillanat volt: az orosz forradalom, amelynek hatására Franciaország elvesztette legfontosabb kontinentális partnerét, a második ok pedig a francia kormányváltás, melynek eredményeként a Monarchia felbomlasztását pártoló miniszterelnök, Georges Clemenceau került az ország élére. Ennek köszönhetően zöld utat kapott a csehszlovák légiók felállításának terve. 1917 decemberében a francia köztársasági elnök, Raymond Poincaré írta alá a franciaországi csehszlovák autonóm hadsereg alapítólevelét. A Monarchia feldarabolásáról végérvényesen a Sixtus-affér, majd az oroszországi csehszlovák légiók bolsevistaellenes fellépése döntött.¹⁴

A brit külpolitika nem sokkal később, 1918 tavaszán mondott ítéletet a Monarchia felett. A kiindulópont az április 9–11. között megrendezésre kerülő, Rómában tartott Elnyomott Népek Kongresszusa volt, amikor is a Monarchiából a különböző nemzetek delegátusai kimondták, hogy nem hajlandóak többé a birodalom keretei között élni, hanem független állami létet követelnek maguknak. Az Amerikai Egyesült Államok egy hosszas vitát követően, mely a külügyminisztérium és Wilson elnök között zajlott, végül a külügyi tárca álláspontjának megfelelően, a Monarchia nemzetállamokká bontásának támogatója lett.¹⁵

1918 májusában a spai egyezmény, mely a Monarchiát és Németországot gazdaságilag, politikailag és katonailag is szorosabb együttműködésre kötelezte, a nyugati szövetségeseket vég-

¹³ ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*. I. m. 63.

¹⁴ SIMON Attila: *Csehszlovákiai diplomáciai iratok a magyar–szlovák államhata-
r kijelöléséhez (1918–1920)*. MTA BTK TTI, Budapest, 2019. 9–10.

¹⁵ ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*. I. m. 52.

ső elhatározásra juttatta. 1918. május 30-án Masaryk aláírta a pittsburghi egyezményt, amely egy közös cseh és szlovák állam létrehozását irányozta elő. Az egyezmény új ösztönzést adott a Nyugatnak, hogy döntsenek a cseh-szlovák önálló demokratikus állam elismeréséről. Nem sokkal később ez be is következett, hiszen 1918. június 29-én előbb Franciaország a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot *de facto* cseh-szlovák kormányként, a cseh-szlovák katonaságot szövetséges haderőként ismerte el, majd később ugyanígy tett a brit kormány augusztus 9-én, az USA szeptember 3-án és Olaszország október 3-án.¹⁶

Masaryk és a cseh emigráció politikai csúcsteljesítménye az 1918. október 18-án elfogadott washingtoni deklaráció, amely kikiáltotta a cseh-szlovák függetlenséget, és meghatározta az új állam alapelveit is. A deklaráció óriási visszhangot keltett. A benne lévő, az új országot meghatározó alapelvek, mint a demokrácia, a teljes vallásszabadság, a sajtó-, a tudományos, a művészeti, valamint a szólás- és gyülekezési szabadság, az általános választójog, a női és a kisebbségi egyenjogúság és a népszavazás respektálása, elnyerte a szövetségesek tetszéseit.¹⁷

1918. október végén a Csehszlovák Nemzeti Bizottság¹⁸ képviselői Genfbe utaztak, hogy a hazai és külföldi ellenállás képviselői megegyezzenek a csehszlovák kormány megalakításáról. Miközben folytak a tárgyalások a két delegáció tagjai között, a nemzetközi hírügynökség beszámolt arról, hogy október 21-én az osztrák Ideiglenes Nemzetgyűlés bejelentette az elszakadást a birodalom többi részétől. Ez a tény spontán akciót idézett elő Prágában, ahol a Nemzeti Bizottság vette át a hatalmat, és 1918. október 28-án bejelentették a Csehszlovák Köztársaság megalakulását.¹⁹

Az új állam kikiáltása a szlovákok körében viszont alig fejthetett ki ekkor hatást. Ezt jól bizonyítja az akkori szlovák

¹⁶ Dušan KOVÁČ: *Szlovákia története*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2011. 184.

¹⁷ Uo. 192–193.

¹⁸ A külföldi sikerek mellett a hazai politika is érzékelte a folyamatokat. Prágában 1918. július 13-án Kramář vezetésével létrejött a Csehszlovák Nemzeti Bizottság, amely a hatalom átvételének előkészítését tűzte ki céljául, és egyúttal kettős hatalmat is kívánt kialakítani a párizsi Nemzeti Tanáccsal versengve.

¹⁹ SIMON Attila: I. m. 11.

politikai pártokat, irányzatokat és személyiségeket tömörítő, Matúš Dula vezette Szlovák Nemzeti Tanács 1918. október 30-i nyilatkozata is, amely szerint a szlovák nép nevében csak a Szlovák Nemzeti Tanács jogosult nyilatkozni. A dokumentumot úgy fogadták el, hogy még nem tudtak arról, mi történt két nappal korábban Prágában. A tanácskozás végére érkezett meg Turócszentmártonba Milan Hodža, aki beszámolt a prágai fejleményekről. Emiatt aztán a vezetők szűk körben némileg át is fogalmazták a dokumentumot.²⁰

A Csehszlovák Nemzeti Bizottság 1918. november 13-án fogadta el Csehszlovákia ideiglenes alkotmányát, melynek előírta a testület jogkörének jelentős kibővítését, és egyben átalakítását egy ideiglenes Forradalmi Nemzetgyűléssé. Tagjait lényegében az 1911-es ausztriai választások erőviszonyaihoz igazítva delegálták a cseh pártok. Ezt egészítették ki negyven szlovák képviselő kooptálásával. 1918. november 14-én pedig proklamálta a Csehszlovák Köztársaságot. A megalakult új államot rövidesen sorban elismerték a győztes hatalmak, így gyakorlatilag *de facto* és *de jure* is megalakult Csehszlovákia.

A háború lezárása és a területek birtokbavétele

1918. október 17-én gróf Tisza István nyilvánosan is elismerte a háborús vereséget. Legfőbb politikai riválisa, a 48-as Függetlenségi Párt vezetője, gróf Károlyi Mihály elnöklete alatt 1918. október 31-én, Budapesten megalakult a Magyar Nemzeti Tanács, melyben Károlyi pártján kívül Jászi Oszkár Polgári Radikális Pártja, valamint Garami Ernő és Kunfi Zsigmond vezetésével a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vett részt. Az új kormány programja radikális szakítást jelentett az addigi politikával. Egy olyan független és demokratikus köztársaság

²⁰ „[A] szlovák nemzet mind nyelvi, mind kulturális-történelmi értelemben az egységes cseh-szlovák nemzet része. Minden kulturális harcban, amelyet a cseh nemzet vívott, és amely őt ismertté tette az egész világon, részt vett a szlovák ág is. Ezen cseh-szlovák nemzet számára mi is követeljük a teljes függetlenségen alapuló korlátlan önrendelkezés jogot.” Idézi: BENCSIK Péter: I. m. 57–59.

létrehozását célozta meg, amelyben a nemzetiségek kiterjedt kulturális és helyhatósági jogokkal bírtak volna, de az ország területi integritásához továbbra is ragaszkodtak. A külföldi hatalmak meggyőzését és jóindulatának kivívását Károlyi a wilsoni elvek megtartásával és pacifista hozzáállásával kívánta elérni.²¹ Ahhoz, hogy bizonyítsa együttműködési szándékát, az 1918. november 3-án Padovában aláírt fegyverszüneti egyezmény betartása mellett a kormány már november 4-én tárgyalásokba bocsátkozott Franchet d'Espèrey-vel, a keleti szövetséges hadsereg főparancsnokával. A tárgyalásokat követően november 13-án Belgrádban a két fél aláírta a konvenciót. A padovai fegyverszünet feltételeihez viszonyítva a belgrádi konvenció előírásai kedvezőtlenebbek voltak a magyar félre nézve. Amíg a padovai fegyverszünet csak a délnyugati fronton megállapított demarkációs vonalat jelölte ki, illetve a háború alatt szerzett területek visszaadására szólította fel Magyarországot, addig a belgrádi konvenció a Drávánál és a Pécs–Baja–Maros–Beszterce szakaszon állapította meg a demarkációs vonalat, az északi határon pedig semmilyen rendelkezést nem léptetett életbe. Ezzel úgy tűnt, hogy ezek a területek magyar fennhatóság alatt várják majd ki a béketárgyalások döntését. A konvenció érvényessége igen gyenge lábakon állt, mivel Georges Clemenceau úgy ítélte meg, hogy sérti a franciák szavahihetőségét, hiszen a szövetségeseit a háború ideje alatt más célok ígéretében állította az oldalára. A szerződést tehát gyakorlatilag egyedül Budapest vette komolyan, és nem meglepő, hogy november 13-án a csehek, majd a következő hetekben a szerbek és az Erdélybe betörő románok is felrúgták a belgrádi konvenció pontjait. A beözönlő antantszövetségesek hamarosan megszállták a történelmi ország területének jelentős részét, a támogatásukat élvező nemzeti tanácsok pedig sorra kinyilvánították elszakadásukat Magyarországtól. A Károlyi-kormány a szerződésszegés láttán – tárgyalási pozícióit féltve – nem mert fegyveres erővel fellépni.²²

²¹ ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*. I. m. 66.

²² Uo. 67–70.

Csehszlovákia ideiglenes kormányának az első teendője tehát a cseh fegyveres erő beküldése volt „rendcsinálás” céljából. Az első cseh alakulatok, amelyek a felbomlott birodalmi hadsereg szökött katonáiból, rendőri alakulatokból és a cseh nemzeti mozgalom régi aktivistáiból álltak, 1918 novemberében lépték át a határt Nagyszombat és Zsolna megyékben. Az első városok, melyeket elfoglaltak, Nagyszombat, Zsolna és Trencsén voltak, innen aztán szlovák önkéntesekkel kibővülve továbbnyomultak kelet felé. A magyar kormány elítélte a cseh területszerző szándékot. A felső-magyarországi területek megtartása, illetve visszaszerzése érdekében folyamatosan fegyveres erőket küldtek a térségbe, amelyeknek sikerült november végére visszaszorítaniuk Morvaországba a cseheket.

A helyzet tisztázása érdekében Kramár Budapestre küldte Milan Hodžát tárgyalni, amíg Edvard Beneš külügyminiszternek sikerül Párizsban minden megtennie a belgrádi konvenció érvénytelenítésével, illetve a magyar csapatok visszarendezésével kapcsolatban. Hodža feladata a magyar közigazgatás felszámolására terjedt ki, azonban Jászi Oszkárral folytatott tárgyalásai a szlovákok által lakott területek széles körű önrendelkezése ügyének a feltételeit is érintették. Ezek alapján, Magyarországon belül öt teljes és tíz töredékmegyét szlovák fennhatóság alá helyeztek volna, így az országon belül egy „Tót Impérium” jöhetett volna létre. Hodža ellentervezete viszont kimondta, hogy a teljes állami és kormányzati hatalmat Szlovákia számára ezentúl a Szlovák Nemzeti Tanács fogja ellátni, és a szlovák területeket a Csehszlovák Köztársaság keretei között képzelte el, a szlovák impérium tervét legfeljebb egy rövid átmeneti időre tudta elképzelni, amíg az új csehszlovák állam berendezkedik. Hodžát azonban visszahívta a prágai vezetőség, mert időközben Beneš sikerrel járt Párizsban. Maga Clemenceau miniszterelnök közölte Franchet d’Espèrey-vel, hogy a csehszlovák államnak joga van megvédenie a területeit, ezért haladéktalanul érje el a magyar katonaság kivonását Szlovákia területéről.²³

²³ Uo. 80.

Mivel nem lehetett tudni, hogy meddig tart, illetve mit is jelent pontosan a Clemenceau szerinti „Szlovákia területe” kifejezés, ezért Bartha Albert hadügyminiszter és Hodža december 6-án, Budapesten egy ideiglenes demarkációs vonalat határoztak meg, amely elég nagy pontossággal követte a szlovák–magyar etnikai és nyelvi határt. Prága azonban ismét tiltakozott, hiszen tisztában voltak vele, hogy a háborúban a győztes oldalon álló Csehszlovákiának több területet fognak adni a háborút elveszített Magyarországból. Vix alezredes december 23-án a budapesti kormány tudomására hozta, hogy a csehszlovákok számára Párizs új, kedvezőbb demarkációs vonalat jelölt ki, és ezzel együtt engedélyezték a cseh hadseregnek, hogy a Bartha-Hodža-vonaltól délebbre fekvő, már zömmel magyar ajkú területeket is birtokba vehesse. A frontvonalba ekkor már megérkezett a csehszlovák legionáriusokból álló, körülbelül 20 ezer fős hadtest olasz tisztek vezetésével, és leváltották az addigi cseh és szlovák önkéntesekből álló alakulatokat.²⁴

Államfordulat a Felvidéken és Érsekújvárbán

Érsekújvár a Nyitra folyó partján fekvő magyar város volt. A török kor és a Rákóczi-szabadságharc során vára miatt, majd a vár 1724–1725-ös lebontása után a vasúti csomópontjának köszönhetően – a Bécs–Pozsony–Budapest vonalon fekszik – vált stratégiai fontossá. A trianoni békeszerződés előtt a város a Nyitra vármegye érsekújvári járásához tartozott, de utóbbi székhelyéül 1886-ban – amikor a vármegyéknek állandó járási székhelyeket kellett kijelölniük – Nagysurányt választották. Érsekújvár rendezett tanácsú város volt, így egy ideig nem tartozott a járáshoz, viszont 1908-tól a járási intézmények fokozatosan Érsekújvárra költöztek át Nagysurányból. A 19. század második felében végbemenő fejlődés nemcsak gazdasági karakterét, de a város nemzetiségi összetételét is átalakította. Az 1910-es népszámlálá-

²⁴ POPÉLY Gyula: I. m. 216–219.; FILEP Tamás Gusztáv: *Főhatalomváltás Pozsonyban, 1918–1920*. Kalligram Kiadó, Budapest, 2010. 59.

si adatok alapján a város szinte teljesen magyar nemzetiségű volt. A mintegy 16 ezer fős város lakosságának 91,1%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát. A szlovákok, a csehek és a németek lélekszáma együttvéve alig tette ki az ezer főt.²⁵ Az 1919-es rendkívüli népszámláláson regisztrált 19 998 lakos közt a magyarok lélekszáma 12 881 fő (64,5%) volt. Mellettük a szlovákok száma 6861 fő (34,5%). 1921-ben 19 024 főből már csak 9437 (49,6%) lakos vallotta magát magyarnak és 7857 (41,3%) csehszlováknak. Ezekből megállapítható, hogy a két világháború közötti időszakra a homogenizált városból kétnyelvű város lett, ahol a két nemzet aránya kiegyenlítődött.²⁶

Felmerül a kérdés, hogy az 1918. október 28-án megalakuló csehszlovák vezetés szándékával kapcsolatban mennyire volt naprakész a város vezetése, és a túlnyomóan magyar jelleggel rendelkező város mennyire tudhatott arról, hogy a csehszlovák vezetés terveiben a város is szerepelt. Popély Gyula szerint a szlovákiai magyarságot teljesen váratlanul és felkészületlenül érte a csehszlovák csapatok területszerző szándéka. Ez igaz lehet Pozsony birtokbavétele kapcsán, viszont az azt követő birtokbavételi folyamatról már egyértelműen naprakész volt a város lakossága.²⁷ Az Érsekújvár polgármesterének címzett táviratokból azonban kiderült, hogy a megye ispánja már az őszirózsás forradalmat követően felhívta a figyelmet arra, hogy az ország integritása szempontjából elengedhetetlen a közbiztonság fenntartása.²⁸

A közellátási és gazdasági nehézségekkel párhuzamosan a háború végén a hátszínházi eseményekre hatással volt az ország feszült belpolitikai helyzete, valamint a vesztes háború eshetősége is. Míg 1918 nyarán viszonylag nyugodt volt a közhangulat a városban és környékén, októberben és novemberben a helyzet

²⁵ Szlovákiai Magyar Adatbank: Településtár. Forrás: <http://telepulesek.adatbank.sk/> (Letöltve: 2020. 03. 12)

²⁶ Seznam miest na Slovensku podľa popisu ľudu z roku 1919. Bratislava, 1920. 30.

²⁷ POPELY Gyula: I. m. 6.

²⁸ ŠA OANZ, NÚ 11850/18; ŠA OANZ, NÚ 11953/1918 (Štátny Archív, Oblastný Archív v Nových Zámkoch, Notársky Úrad – Állami levéltár, Érsekújvári fióklevéltára, Jegyzői hivatal iratai).

radikális fordulatot vett. A közellátási zavarok, a kilátástalan gazdasági helyzet, valamint a frontvonalakról hazatérő katonák újabb konfliktusokat gerjesztettek.²⁹ A különböző harcterekről érkező katonákból alakult rablóbandák felforgatták a közbiztonságot, és az ellenük fellépő csendőrség helyi erőit teljes mértékben kimerítették. Az egyik leghíresebb, Prokopec Ferenc és Virág Ferenc vezetésével működő, közel hetven főből álló rablóbanda „Érsekújvártól kiindulva” mintegy ötven kilométeres távolságban fosztogatott.³⁰

A háború kimerítette a hátországot. Az 1918-ban egyre érezhetőbb gazdasági és élelmezési nehézségeket megszorításokkal és különböző juttatásokkal próbálták orvosolni.³¹ A hátország számára a belső kohézió stabilizálása érdekében a közbiztonság fenntartása volt a legfőbb cél, hogy az ország integritása megmaradjon. Ezt a tendenciát mutatták a főhatalom elképzelései is. Ebből a szempontból csak annyit jegyezhetünk meg, hogy az itt élő magyarságot nem érthette teljesen váratlanul a csehszlovákok szándéka, hiszen az érsekújvári városi vezetésben történő közbiztonsági intézkedések szigorítása arra utal, hogy a városi vezetés közvetlenül 1918 októbere után még mindig úgy vélte, hogy a közbiztonság megteremtése az esetleges cseh területszerző igényekre is megoldás lehet.

Emellett a magyarországi nemzetiségek elszakadási igényéről már 1918 júniusában tudni lehetett, és csak annak a mértéke volt kérdéses, vagyis nem volt egyértelmű, hogy az újonnan alakuló állam déli határai hol húzódnának majd. A *Nyugatmagyarországi Híradó* szerint a nemzetiségek és a pacifisták fogyó türelme

²⁹ Alispáni jelentés: *Pozsony vármegye Hivatalos Lapja*, 1918. november 15. (különlenyomat).

³⁰ VAGOVITS Gyula: *Historia. Érsekújvár, 1944.* 76.; BUKOVSKY László: Államhatalmi változások a Mátyusföldön 1918–1919-ben és 1938-ban. In: BUKOVSKY László (szerk.): *Mátyusföld II.* Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum, Komárom–Dunaszerdahely, 2005. 123.

³¹ Az időszak mindennapjainak a történetéről, az élelmezési nehézségekről lásd KABA Eszter (szerk.): *Háborús mindennapok – mindennapok háborúja. Magyarország és a Nagy Háború – ahogy a sajtó látta (1914–1918).* Napvilág Kiadó, Budapest, 2018.

együttes veszély forrása lehetett.³² Jankovics Marcell író emlékei szerint egy Semmeringbe tett látogatása során hallott először arról, hogy az antantnak szándékában áll Magyarországot feldarabolni.³³ Jankovics mellett például Szüllő Gézának is tudomására jutott korábban e törekvés: „1918 szeptemberében mutatkoztak az első nyugtalanító jelenségek. Beszámoló körúton voltam választókerületemben, Bazinban és Modorban. [...] Zoch Sámuel ekkor már tudott arról, hogy a szlovákok szeptember végén értekezletet fognak tartani, de sem előttem, sem a társai előtt nem tett említést semmiről. [...] Annál nagyobb volt a meglepetésem, amikor szeptember vége felé egyik pártfogoltam, Fábry Pál bizalmasan közölte velem, hogy a nyugati hatalmak már megegyeztek abban, hogy megteremtsék Csehszlovákiát.”³⁴

A frissen kikiáltott Csehszlovákiát 1918 októberében ugyan győztes államnak ismerte el az antant, de nem voltak végleges határai, s nem volt világos, hogyan tudná megszerezni az általa igényelt területeket Magyarországtól. A felvidéki vármegyékben magyar közigazgatás működött, illetve október végétől az őszi-rózsás forradalom hatására helyi nemzeti tanácsok alakultak. A Csehszlovákia megalakulásáról szóló hírek nem maradtak visszhang nélkül a felvidéki településeken. Az első határozott, a csehszlovák területi igényeket visszautasító tiltakozások az állam kikiáltását követő napokban a térség keleti városaiból érkeztek a magyar kormányhoz. A városi vezetők határozottan kiálltak a magyar integritás mellett. Kassa város képviselő-testülete például november 1-jén tartott rendkívüli közgyűlésen kimondta, „hogy [Kassa], mint a magyar kultúrájának felvidéken központja, és alapítása óta magyar város, szeretett hazánkhoz,

³² „[...] ellenségeink befolyásolják a közvéleményünket, lazítják nemzetiségünket. Nem szabad tűrni, hogy e nagyon is céltudatos rókák mellé a demokrácia jelszavát bógó különösen jámbor birkák álljanak. A legmélysegebb demokráciának nem lehetnek közösek a céljai a fizetett entente ügynökökkel. Emez áruló, amaz még a legrosszabb esetben is csak fantaszta, kettőjük között közösség nem létezik.” *Nyugatmagyarországi Híradó*, 1918. június 23. 2. Vö. FILEP Tamás Gusztáv: I. m. 28.

³³ JANKOVICS Marcell: *Húsz esztendő Pozsonyban*. Mery Ratio, Somorja, 2010. 11.; FILEP Tamás Gusztáv: I. m. 29.

³⁴ SZÜLLŐ Géza: *Húsz magyar esztendő*. *Pesti Hírlap*, 1939. február 12. 3.

Magyarországhoz egész lelke hevével ragaszkodik, és mint magyar hazánknak szerves alkotórésze akar élni és fejlődni”.³⁵ Hasonlóan Kassához, a vegyes lakosságú Bártfán a november 1-jei közgyűlésen a város tiltakozott a csehszlovák állam azon törekvése ellen, hogy „Csehszlovákia a független Magyarország területére hódító törekvéseket táplál, s különösen, hogy Sáros ősi földjét és benne Bártfa városát, az egy és oszthatatlan Magyarországhoz ezer év óta tartozó területet népjogellenesen és a történelmi jogok meghamisításával beolvassza, határaiba vonja, államisága alá rendelve”. A nyilatkozat hangsúlyozta, hogy a város három népcsoportja békében él egymással, s ragaszkodik Magyarországhoz.³⁶

1918. november 18-án, Érsekújváron, a Kossuth téren Vágovits Gyula visszaemlékezése alapján a Nemzeti Tanács megalakulásának hírére hatalmas tömeg előtt mondott beszédet a város polgármestere, Steiner Gyula. Beszédében tájékoztatta a város lakosságát a Tanács megalakulásáról és a veszélyhelyzet súlyosságáról. Külön kiemelte, hogy a szomszédságban élő nemzetiségek az ország szétszakadását kívánják, és ezért elengedhetetlen, hogy békével megtarthassuk az ország egységét.³⁷ Ebből is kiderült, hogy a magyar integritás megtartását a közbiztonság kialakításában látták, vagyis úgy vélték, ha a magyar vezetésnek sikerül a felforgató elemeket kiküszöbölnie, akkor Érsekújvár magyar város maradhat.³⁸

Ebben a senkiföldje-állapotban próbált Érsekújvár a Csehszlovákia elleni mozgalom központjává válni, csekély eredménnyel. A kedélyeket a Magyarország Területvédő Ligájának a közleménye korbácsolta fel.³⁹ A liga szándéka szerint felvilágosí-

³⁵ MNL OL K 40, VII. tétel 21/1918; Vö. VÖLGYESI Zoltán: Az impériumváltás elleni tiltakozások a Felvidéken 1918 végén. *Archívnet*, 2017/5. Forrás: <https://archivnet.hu/imperiumvaltas-elleni-tiltakozasok-a-felvideken-1918-vegen-i-resz> (Letöltve: 2020. 03. 19.)

³⁶ MNL OL K 40, VII. tétel 196/1918; Vö. VÖLGYESI Zoltán: I. m.

³⁷ SA OANZ, NÜ 1164/1918. Vö. VÁGOVITS Gyula: I. m.

³⁸ SA OANZ, NÜ 1210/1918; SA OANZ, NÜ 12008/1918.

³⁹ Teljes nevén: Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája. A Károlyi-kormány segítségével alakult országos politikai propagandaszervezet, amely a történelmi Magyarország területi egységének megővását tűzte zászlajára. A TEVÉL szervezkedése óriási lendülettel indult meg, és Budapesten, valamint

tást kívánt adni minden nemzetiségű polgárnak, illetve a külföldnek. Akképpen érvelt az ország egységben tartása érdekében, hogy a Kárpátokon belüli geopolitikai és gazdasági egységnek a megbontása lehetetlen.⁴⁰

Leszögezhetjük azonban, hogy a magyar kormány nem volt felkészülve a magyar területek védelmére, s a cseh területfoglalásra nem is számított. 1918 novemberében a kormányt a háború befejezése és a katonák leszerelése kötötte le. Linder Béla hadügyminiszter figyelme sem a határvédelemre összpontosult. Felhívása szerint a magyarországi egységeket felszólította a harcok azonnali beszüntetésére. Károlyi ugyancsak november 1-jei hazafias felhívásában a közbiztonság és a nyugalom megtartására utasította a települések vezetőit.

Erre az intézkedésre valóban szükség volt, hiszen a Felvidéken is több településén előfordultak atrocitások és zavargások. A jegyzőket s a közigazgatási hatalom megtestesítőit több faluból elűzték, sőt helyenként fosztogattak, valamint a módosabb lakosságra, illetve zsidókra támadtak. A magyar kormány a rendvédelem terén sem állt a helyzet magaslatán, főként a kezdeti időszakban, azonban érzékelve a súlyos problémát, megkezdték nemzetőrségek szervezését.⁴¹ Érdekesség, hogy a magyar többségű városokban és falvakban magyar, míg a szlovák többségű településeken a közrend megtartása érdekében szlovák nemzetőrségeket hoztak létre.⁴²

az ország városaiban és községeiben a plakátok ezrei szólították egy táborba a magyarságot és „minden nem magyar ajkú, de hazájához hű állampolgárt” a területi integritás védelmében. A béketárgyalások előkészítését is szerették volna lebonyolítani. A trianoni béke ratifikálása után Magyarország területi egységének védelmére, a revíziós propaganda szervezésére létrejött társadalmi szervezetté alakult át.

⁴⁰ „Tekintettel arra, hogy Magyarország hatóságai mindig jó példával jártak elől, a történelem hasonló nehéz napjaiban bizalommal fordulunk a Tekintetes Képviselőtestülethez, [...] hogy munkákat minél erőteljesebb agitációt kifejtteni méltóztassék, hogy egész ország száma adjon súlyt működésünknek.” SA OANZ, NÜ 13110/1919.

⁴¹ BUKOVSKY László: I. m. 123–124.

⁴² SIKLÓS András: *A Habsburg Birodalom felbomlása 1918. A magyarországi forradalom*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987. 247–248.

A magyar kormány javaslata ezt követően megjelent a *Národne noviny*, a Szlovák Nemzeti Párt lapjának november 21-i számában, amelynek vezércikke szerint „Tény, hogy nekünk sürgősen szükségünk van egy gárdára, amely a Nemzeti Tanács alárendeltségében állna és valamennyi szlovák területet megszállná. Egyelőre csakis ez garantálná, hogy Szlovákiában a magunk urai vagyunk, de nemcsak szóval, hanem tényleges hatalommal is.” A cikk arra is kitért, hogy kizárólag szlovák nemzeti gárdák felállítását tartja elképzelhetőnek a Felvidék egész területén, beleértve a vegyes lakosságú és a magyarok lakta vidékeket is. Hallani sem akart a szlovák pártlap külön magyar nemzetőr-ségről: „Szlovákia egy összefüggő terület Pozsonytól Ungvárig, a magyar gárdáknak itt nincs keresnivalójuk.”⁴³

Az események sodrában a Felvidéken egyre inkább tudatosult a csehszlovák megszállás veszélye. A Felvidék legnagyobb városában, Pozsonyban a lakosság többször kapott híreket a sajtó útján arról, hogy a prágai kormány által igényelt területbe Pozsony is beletartozik. Ugyanakkor egyáltalán nem lehettek biztosak abban, hogy valamire is érdemleges segítséget fognak kapni városuk védelméhez a Károlyi-kormánytól. Ezért Pozsony vezetői és közéleti szereplői a helyi közvélemény demonstratív megszólítására törekedtek.⁴⁴

A november 23-ra összehívott nagygyűlést követően határozatban fejezték ki tiltakozásukat a város tervezett elcsatolása ellen, amelyet százötvennégy intézmény és testület írt alá, amelyek közt egyaránt voltak szlovák, magyar és német szervezetek és egyének is. A határozat kimondta: „Pozsony városa alapítása óta megszakítás nélkül Magyarország szerves része. Hosszú idő-kön át az ország fővárosa volt. A magyar nemzet történelmében mindenkor fontos szerepre jutott. Pozsony város kultúrájának minden szálával mindenkor Magyarországhoz tartozott és tartozik, mint a magyar tudományos, irodalmi és művészeti fejlődés egyik központja. [...] A jelen tiltakozás a belefoglalt szigorúan tár-

⁴³ POPÉLY Gyula: I. m. 186–187.

⁴⁴ FILEP Tamás Gusztáv: I. m. 56.

gyilagos adatok alapján Pozsony város lakosságának határozott, önkéntes megnyilatkozása.”⁴⁵

A pozsonyi tiltakozó határozathoz hasonlóan a vegyes etnikumú Selmec- és Bélabánya Nemzeti Tanácsa is megfogalmazta tiltakozását az elcsatolás ellen, kiemelve, hogy a város polgársága a pártok, csoportok, intézmények, egyletek, vállalatok, üzemek hivatalos képviselőinek útján „a nemzeti hovatartozandóság tekintetében már állást foglalt és a város polgárai továbbra is a Magyar Állam területéhez akarnak tartozni, s minden ezzel ellenkező mozgalom ellen a leghatározottabban tiltakoznak”.⁴⁶

Ferdinand Vix alezredes, az antanthatalmak budapesti katonai missziójának vezetője jegyzékben szőlitotta fel a magyar kormányt a Felvidék kiürítésére 1918. december 3-án. Másnap Károlyi felhívásban tudatta az ország lakosságával, hogy nincs módjában elhárítani a felszólítást: „Magyarok! A Népköztársaság kormánya arra kér benneteket, hogy hajoljatok meg e kényszerűség előtt, ne nyújtsatok sem alkalmat, sem ürügyet arra, hogy összeütközésre vagy éppen vérontásra kerüljön sor. Ne feledjétek, hogy minden ilyesféle eset rontaná helyzetünket a nemsokára összeülő nemzetközi békekonferencián.”⁴⁷ A jegyzék értelmében kötelezték a magyar felet, hogy Észak-Magyarország teljes területét ürítsék ki egészen a Duna–Ipoly–Ung–Uzsok vonalig. Közben a Szlovák Nemzeti Tanács nevében Milan Hodža, magyar részről pedig Bartha Albert hadügyminiszter tárgyalt, és pontosították az antant által megszabott demarkációs vonalat.

A követelésre számos felvidéki város tiltakozott. Közéjük tartozott Érsekújvár is. Az *Újság* című lap beszámolója szerint: „Érsekújvár város 18 000 főnyi színmagyar lakossága mai népgyűlésén határozatot hozott, mely szerint előre felemeli kérő és óvó szavát az ellen, hogy a város a katonailag kiürítendő zónához és ezzel a szlovák területéhez csatoltassék, a mi a város teljes pusztulását eredményezné.”⁴⁸

⁴⁵ *Nyugatmagyarországi Híradó*, 1918. november 24. 1.

⁴⁶ MNL OL K 40, VII. tétel 1082/1918. Vö. VÖLGYESI Zoltán: I. m.

⁴⁷ LITVÁN György: *Károlyi Mihály levelezése 1905–1920*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 305–306.

⁴⁸ *Az Újság*, 1918. december 7. 3.

Érsekújvárhoz viszonyítva hasonló volt Eperjes város reakciója, ahol a városi vezetés gyűlésén egyhangú határozatot hozott, melyben megrótták a magyar vezetést, mert „Eperjes várost tót impériumnak engedi át”. Ez a döntés véleményük szerint teljesen ellenkezik a város hagyományaival, nemzetiségi összetételével és a wilsoni önrendelkezési elvvel, ami szerintük a magyar nemzetet is meg kellene, hogy illesse.⁴⁹ December 6-án Selmecebánya küldött Jászinak tiltakozó táviratot az intézkedéssel kapcsolatban. A város vezetése kérte Jászit, hogy „a magyarság északi végvárát mentse meg a magyarságnak, s akadályozza meg, hogy tót impérium alá kerüljön”.⁵⁰

Bartha Albert magyar honvédelmi miniszter, Milan Hodža csehszlovák követ, valamint Vix alezredes, az antant katonai missziójának vezetője Budapesten megállapodtak a kiűritendő felvidéki területek nagyságában és a csehszlovák–magyar demarkációs vonalban. Az úgynevezett Bartha–Hodža-féle demarkációs vonal hozzávetőlegesen a magyar–szlovák etnikai határon húzódik. A kiűritendő felvidéki terület határát a következő helységek jelölik: Dévény, Szentgyörgy, Bazin, Kissenkőc, Galánta, Verebély, Garamkovácsi, Szomolnok, Margitfalva, Töketerebes, Gálszécs, Szobránc, Homonna, Mezőlaborc. Mondhatni, hogy az antant jóváhagyása mellett decemberben megkezdődött a kijelölt területek megszállása a cseh és a szlovák katonaság és csendőrség részéről. December 8-án Modor, másnap Bazin, Galánta, Szered került cseh megszállás alá. December 9-én Nyitra vármege főispánjának megbízottja, Jozef Tiso elvezényeltette a Nyitrán állomásozó magyar erőket, és a várost átadta a csehszlovák 2. önkéntes gyalogezred I. zászlóaljának. Pár nap múlva a magyar csapatok megpróbálták visszafoglalni Nyitrát, de támadásuk nem vezetett eredményre. A cseh és szlovák csapatok több ízben átlépték a demarkációs vonalat, azzal a céllal, hogy a Pozsony–Érsekújvár-vasútvonalat átvágják. Nagymácsédnál aztán december 12-én rajtuk ütöttek a magyar erők, és a demarkációs vonalon túlra üzték a csehszlovák csapatokat.⁵¹

⁴⁹ MNL OL K 40, VII. tétel, 759/1918. Vö. VÖLGYESI Zoltán: I. m.

⁵⁰ MNL OL K 40, VII. tétel 722/1918. Vö. VÖLGYESI Zoltán: I. m.

⁵¹ BUKOVSKY László: I. m. 128–129.

1918. december 24-én Vix alezredes átadta újabb jegyzékét a magyar félnek, amely tartalmazta, hogy az antant döntése értelmében a Pichon-féle demarkációs vonalig terjedő területet, mint „Szlovákia történelmi” határát, a csehszlovák erők szállják meg. E jegyzék szerint Szlovákia „határát a következőképpen kell megállapítani: a Duna, a történelmi Magyarország jelenlegi határától az Ipoly folyóig, onnan a folyó középfolyása Rimaszombat városig, aztán egyenes vonal nyugatról kelet felé az Ung folyóig, majd onnan az Ung folyó középfolyása Halics határáig”.⁵²

Amíg a tárgyalóasztalnál meghozták az újabb intézkedéseket, a sajtóból kivehető lett a csalódottság Károlyi politikáját illetően. Azonban azt is le kell szögeznünk, hogy a különböző sajtócikkek arról tanúskodnak, hogy a területek birtokbavételét a magyarság ideiglenesnek tartotta, s bízott a békekonferencia ítéletében. „A súlyos igazságtalanság, melyet tehetetlenségünk tudatában el kell tűrnünk, olyan megcsúfolása minden népjognak, történelmi hagyománynak és gazdasági törvényszerűségnek, hogy végleges elhatározásnak ezt az önkényt nem tekinthetjük. Ellene küzdenünk kell minden rendelkezésünkre álló erkölcsi eszköz felhasználásával. Tehetetlenek vagyunk, fegyvertelenek vagyunk, mert hittünk a szerződések szentségében. Ha ez a hitünk semmivé lett is, hiszünk tovább rendületlenül abban, hogy sem a történelmi fejlődést, sem a természet akaratát megcsúfolni nem lehet. Ezeréves jogunkat, egész fejlődésünket nem lehet elintézni Masaryk egyetlen kézlegyintésével. És az ország természetadta határait sem gázolhatja le a cseh imperialisták brutalitása.”⁵³

Károlyi pacifista politikáját és töretlen bizalmát a béketárgyalások Magyarország számára kedvező ítéletében nem minden helyi vezető vallotta magáénak. A csehek fokozatos területszerző akciója magával hozta néhány település esetében, hogy valamilyen ellenállást szervezzen meg a magyar integritás megtartása érdekében. Az *Újság* című lap december 27-én kelt írásából megtudhatjuk, hogy „Érsekújvár város 18 000 főnyi magyar lakossága elhatározta a fegyveres ellenállást. Eddig 218 község csatlakozott a magyar ügyhöz.”

⁵² ANGYAL Béla: *Érdekvédelem és önszerveződés*. Fórum Intézet–Lilium Aurum, Galánta–Dunaszerdahely, 2002. 16.

⁵³ Az *Újság*, 1918. december 10. 5

kozott. Ma, december 26-án 218 község, Komárom és Érsekújvár város lakossága összegyűlt Érsekújvárott és elhatározták, hogy magyarságukat minden körülmények között és minden felülről jövő intézkedés dacára az utolsó csepp vérig védelmezni fogják. Eddig közel 20 000 ember áll Érsekújvár város parancsnokának rendelkezésére, hogy bármely pillanatban a veszélyeztetett területek megvédésére siethessenek. Itt való jelezni, hogy a hadügy-minisztérium rendeletet küldött a katonai parancsnokságokhoz, hogy fegyveresen sehol ellen ne álljanak, s ha a megszálló csapatok katonáink, karhatalmi csapataink lefegyverezését követelik, – bár ezek ottmaradására a fegyverszüneti szerződés értelmében joguk van – mégis teljesítsék, mert a magyar kormány mindenféle felesleges vérontást kerülni akar”.⁵⁴

Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a Csehszlovák Nemzeti Bizottság a felső-magyarországi területek megszállását az antant támogatásával teszi, a tüntetésen kívül szükségessé vált a feltétlen lojalitás kérdése. A magyarországi vezetés ezért a városi vezetéstől kérte a hűségesküt.⁵⁵ Annál is égetőbb volt a mozzanat, mivel 1919. január 1-jén Riccardo Barreca, a csehszlovák csapatok, illetve az antant haderő élén elfoglalta Pozsonyt.⁵⁶ A hírt követően másnap, január 2-án újra összegyűltek Érsekújvár főterén, ahol Szmrecsányi György, Pozsony vármegye ispánja mondott nagy horderejű beszédet azzal a céllal, hogy megszervezze az ellenállást a cseh légiók feltartóztatására. Vágovits visszaemlékezése alapján: „Óriási, eddig még alig látott tömeg gyűlt össze a korai délutáni órákban a város főterén. Az emelvényről maga Szmrecsányi kormánybiztos mondott hatalmas lelkesítő hazafias beszédet. Kétségtelen, hogy nagy szónoki tehetségének megvolt a maga morális hatása, mert ezres tömegek torkából hangoztak el kiáltások: Kiverjük a cseheket, nem hagyjuk veszni Újvárt! [...] Szmrecsányi folytatta tüzes hangú beszédét, majd felhívására a jelenlevők, dacára a nagy hidegnek, hajadon fővel és szívre tett kézzel és égre tett ujjakkal megesküdték a szabad ég alatt, hogy fegyvert fognak és a csehek ellen mennek. Még aznap este

⁵⁴ *Az Újság*, 1918. december 27. 3.

⁵⁵ SA OANZ, NÚ 11665/1919.

⁵⁶ POPÉLY Gyula: I. m. 27.

megkezdődött a hivatalos toborzás. A jelenlevőket feljegyezték és másnap részükre fegyvert és töltevényeket adtak és beosztották őket a frontra.”⁵⁷

Az érsekújvári eseményekhez hozzátartozik, hogy az ellenállásra való mozgósítás a *Friss Újság* beszámolója szerint óriási lelkesedést váltott ki, „a város minden háza fel volt lobogózva erre az alkalomra, amellyel tiltakozott a csehek további előnyomulása ellen”. Az is kiderült, hogy több mint háromszáz érdekelt község küldötte Érsekújvárban határozatot fogadott el, amelyben szükségesnek tartja, hogy Északnyugat-Magyarország veszélyeztetett vidéke önvédelmi szervezetet létesítsen. A betörni akaró cseh alakulatok elleni védelemre a Honvédelmi Bizottmány „népörséget szervezett, amelybe minden község erejéhez képest 100–150, vagy még több embert szolgáltat. A továbbiakban a határozati javaslat hivatkozik a cseh megszállás által sújtott vidékek jankiáltásaira, az ott elkövetett kegyetlenkedésekre és az ántánthoz appellál. Ha a megszálló csapatok folytatnák előrenyomulásukat és a megszállást színtiszta magyar vidékre is ki akarnák terjeszteni, a honvédelmi bizottmány parancsot fog adni a rendelkezésre álló fegyveres népörségnek, hogy gátolja meg a további előnyomulást”. Az önvédelmi szervezethez csatlakozott Pozsonytól kezdődőleg Mátyusföld, a Csallóköz, a magyar Kisalföld, a Zsitva völgye, a Garam és az Ipoly völgye valamennyi települése is.⁵⁸

Amikor a csehszlovák hadsereg Pozsony felől közeledett Érsekújvár felé, a Védelmi Bizottmány önkénteseket küldött ellenük, akik egy védvonalat alakítottak ki a várostól mintegy harminc kilométeres távolságra Vágsellye és Tornóc között. Ezzel egy időben a Budapesten székelő francia fegyverszüneti bizottságnál bejelentette, hogy a város fegyveres ellenállást szervezett a közeledő cseh csapatok ellen, mintegy hatszáz községgel együttműködve.⁵⁹

⁵⁷ VÁGOVITS Gyula: I. m. 76.

⁵⁸ *Friss Újság*, 1919. január 3. 1.

⁵⁹ „Az emlékiratban, amelyet ma délelőtt juttattak el Vyx alezredesnek, kijelentik az érsekújváriak, hogy ha a csehek az ántánt megbizásából fegyelmezett katonasággal szállnák meg a magyar városokat, eszükbe sem jutna ellenállásra gondolni. Ám a csehek tisztán rablási vágyból, pénzzel fizetett bandákkal árasztják el az északi vármegyéket, a lakosságot megzsarolják, ártatlan em-

Az ellenállás azonban eredménytelen volt a cseh túlerővel szemben. 1919. január 7-re a hadsereg a torlaszt különösebb nehézség nélkül áttörte. A hivatalnokok egy része és a városvezetés legfelsőbb szervei, élükön a polgármesterrel, Steiner Gyulával, elhagyták a várost, magukkal vitték a városi pénztár készpénzét is. A *Friss Újság* beszámolt arról is, hogy a városi vezetők milyen körülmények között hagyták el a települést: „a csehek elfoglalták Tardoskeddet, s egy hadosztálynyi erővel előrenyomultak Érsekújvár felé. Érsekújvár polgármestere, a városi tisztviselők legnagyobb része, a honvédelmi bizottmány tagjai s mindazok, akik a népet fegyveres ellenállásra akarták bírni, elmenekültek. Honvédelmi csapatok tulajdonképpen nincsenek is. Steiner Gyula polgármester parlamentért akart küldeni a csehekhez a város átadásának megbeszélésére, erre azonban már nem került a sor, mert éjszaka nagy pánik tört ki. Éjfél után egy órakor megjött a híre annak, hogy a csehek már Nagysurányban vannak. Erre mindenki menekülni kezdett a városból. A menekülők egy része gyalog indult Komárom felé, másik része vasúton utazott el. A lakosság azért menekül ily fejvesztetten a csehek elől, mert híre járt annak, hogy a cseh katonaság mindenütt gyilkolja a magyarokat.”⁶⁰

A pánikot, amely a cseh hadsereg közelsége miatt tört ki, a sajtóbeszámolók és a szóbeszéd is táplálták. Több olyan esetről lehetett hallani, amely megalapozta a félelmet. „Nyitrán, fényes nappal megbecstelenítettek nőket. Ahol a csehek vörös gárdistákat találnak, azokat főbe lövik. Nagyszombaton és Pozsonyban többeket felakasztottak. Alsójáttón hír szerint tizenhárom bolsevik nő halt meg bitón.” Ilyen és ehhez hasonló beszámolókat

berek százait börtönökbe hurcolják és a magyar tiszteket statáriális uton felakasztják. A megszállott vidékek népe kimondhatatlanul szenved a háborúnak ilyen alias eszközökkel való tovább folytatása miatt, amely a legrövidebb idő alatt éhínségre fog vezetni. Kérik az érsekújváriak, hogy az ántánt ne tekintse barátságtalan ténynek a megalázott magyarságnak végső kétségbeesésében való fegyverkezését, mert az ellenállás nem az ántánt ellen irányul, hanem csak a jog és igazság elemi szabályait lábbal taposó cseh imperializmus ellen. A város lakossága a következményekre való tekintet nélkül elhatározta, hogy a végletekig terjedő ellenállást fog tanúsítani minden megszálló törekvés ellen.” *Friss Újság*, 1919. január 7. 1.

⁶⁰ *Friss Újság*, 1919. január 9. 2.

lehetett olvasni például a *Friss Újság* hasábjain is. Érsekújvár tehát 1919. január 8-tól hivatalos vezetők és rendfenntartó szervek nélkül maradt. Virág és rablóbandája – Vágovits elmondása szerint – magához ragadta a hatalmat. A főtéren gépfegyvereket állítottak fel, és rabolni kezdték az üzleteket, főleg a gazdagabb zsidó kereskedők boltjait.⁶¹ A város helyükön maradt vezetői tanácskozásra ültek össze, hogy a megüresedett hivatali tisztségeket betöltsék – így Kvetán László, az Érsekújvár melletti község, Andód volt polgármestere lett a város új polgármestere –, illetve tudva azt, hogy a közelgő csehszlovák hadsereg Érsekújvár felé fog vonulni, parlamentereket választottak, hogy tárgyalni tudjanak a város átadásáról. Kvetán László a személyi és vagyoni biztonság érdekében az akkor már Tótmegyeren állomásozó csehszlovák hadsereg bevonulását kérte. A várost képviselő dr. Gúth Jenő ügyész, Lapka Ágoston kávéház-tulajdonos, Schön Gyula gyárigazgató, Bárdos Imre gyógyszerész és Chmelár Lajos építkezési vállalkozó Tardoskedd előtt az országúton várták a csehszlovák katonaságot fehér zászlóval. Január 8-án a cseh légiósok mintegy nyolcszáz fővel minden ellenállás nélkül bevonultak a városba.⁶² A bevonulásról és az elmaradt ellenállásról a *Népszava* nagyon kritikusan írt: „Szerdán délben a csehek bevonultak Érsekújvárra, abba a városba, amelyik gócpontja és főhadiszállása volt a keresztény-szociális vezetés alatt álló »honvédelmi bizottmányi« szervezkedésnek. Még a fülünkben csengenek Szmrecsányiék, Giessweinék nagyhangú kijelentései, hogy a Felvidék népe a kormány akarata ellenére is fegyverrel fogja megvédeni lakóhelyét és máris itt a jelentés, hogy a bizottmány tagjai a cseh csapatok közeledésének hírére – elmenekültek. Elmenekültek a lelkiismeretlen, sötét szándékú klerikális vezetők, akik a nacionalista népámitás hazug jelszavaival fegyveres ellenállásra biztatták a Felvidék jámbor népét és elmenekültek helyi kolomposaik, akik a területi integritás védelme címén, ki tudja milyen célok érdekében, végezték a fegyveres szervezés munkáját.”⁶³

⁶¹ VÁGOVITS Gyula: I. m. 77.

⁶² *Érsekújvár és Vidéke*, 1919. január 12. 1.

⁶³ *Népszava*, 1919. január 9. 3

A cikk írója megjegyzi, hogy a területi kérdést fegyverrel nem lehet megoldani, és az Érsekújvár esetében is bebizonyult. „Itt az ideje, hogy a kormány végre erélyesen leintse a fegyveres jel-szavakkal hetvenkedőket, akik területvédelem köpönyege alatt kalózkodnak a vidéken.”⁶⁴

A katonaság fő feladata a város közbiztonságának fenntartása volt. A város elfoglalása két irányból zajlott: délután Galánta felől érkezett a városba egy gyalogezred, majd délután egy órakor egy vonaton szállított katonai alakulat csatlakozott hozzájuk. Később, a délután folyamán Nyitra felől érkeztek még katonai alakulatok. Első feladatuk a város azonnali megszállása volt. Elfoglalták annak kulcspontjait: a vasútállomást, a közelében lévő kettes számú postahivatalt, a városházát és a távirati irodát. A csehek erősítést hoztak, és tűzérségüket is megerősítették. Lefoglalták a város addig nyitva tartó iskolaépületeit a katonák elhelyezésére. A városi vezetésben különösebb személyi változásról nem tudunk, annyi biztos, hogy a polgármester, Kvetán László maradhatott a székében, és a hivatal is folytathatta munkáját, sőt 1919. január 26-án kelt levelében Vavro Šrobár kérte a város polgármesterét, hogy a város lakossága fegyverrel keljen a csehszlovák haza védelmére. A város vezetősége a levélre a következő választ küldte: „Érsekújvár népe nem hajlandó fegyverbe szállni hazája ellen, és ragaszkodik a magyar állami létünk organikus épségének megvédéséhez, hazafias, gazdasági és szociális okokból merített meggyőződésből.”⁶⁵

Ám a katonai jelenléttel egyetemben az új államhoz való tartozás azt is jelentette, hogy – az állami intézményeknél és vállalatoknál – nem kerültek kifizetésre a gazdasági és háborús pótlékok. Ez vezetett a vasutasok 1919. február 3-án kezdődő sztrájkjához. Ez azzal fenyegetett, hogy a magyar nemzetiségű dolgozókat elbocsájtják, és kiutasítják az országból. Gyakorlatilag a veszély nem volt alaptalan: hétszázötven vasúti alkalmazottat bocsátottak el az állásukból, helyettük az osztrák tartományokból elmenekült cseh nemzetiségű alkalmazottak százai igyekez-

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ STRBA Sándor: *Érsekújvár II. Magánkiadás, Érsekújvár, 2017. 68.*

tek elfoglalni a megüresedett helyeket.⁶⁶ Az itt megfogalmazott memorandum szövege hatással volt más magyarok által lakott területek vasúti csomópontjain dolgozókra is. Az 1919. február 4-én megfogalmazott memorandumban a vasúton és a postán dolgozók a cseh hivatalnokok eltávolítását, a magyar nyelv elleni intézkedések eltörlését, a korábbi béreket és juttatásokat, a politikai és szabadságjogaik visszaállítását követelték.⁶⁷ Komáromban például a sztrájkoló vasutasok a következő felhívást adták ki február 6-án: „Munkás, közalkalmazott és vasutas testvérek. Az imperialista cseh elnyomás amúgy is nehéz megélhetésünket veszélyezteti. Csekély élelmiszerkészletünket a csehek jogtalanul elszállítják. A munkások ezrei munka nélkül vannak. Az őket jogosan megillető munkanélküli segély kifizetését megtagadják, a közalkalmazottak és vasutasok járandóságainak egy részét pedig nem fizetik ki, legszentebb jogainkat, a gyülekezési, egyesülési és sajtószabadságot elkobozták, a cseh-szlovák államra hűségesküt, illetve fogadalmat követelnek. Ez embertelen eljárás ellen tiltakozunk.”⁶⁸

A sztrájk visszájára sült el. A csehszlovák vezetés elrendelte a számára megbízhatatlannak számító magyar nemzetiségű alkalmazottak elbocsátását, a későbbiekben csak azokat a személyeket alkalmazta, akik letették az új államnak a hűségesküt, a helyi rendfenntartó szervekre a leszerelés várt. Így az állami szférában dolgozók közül február 13-ára több mint négy és fél-ezer vasutast és száz postást elbocsátottak, és helyükbe cseh nemzetiségű alkalmazottakat hoztak. A sztrájkoló munkások és vasutasok részére semmiféle élelmiszer szállítását nem engedélyezték, még a gabonabeszerezést és az őrlést is megtiltották.⁶⁹ Ráadásul előbb bevezették az ország déli részére vonatkozó statáriumot, majd 1919. február 14-én a Teljhatalmú Minisztérium Nyitra vármegye területén elrendelte a nép nyelvén való hivatali

⁶⁶ ŠA OANZ, NÚ 2136/1919.

⁶⁷ VHA PRAHA, fond VVVS, k. 4, 239/pol (Vojenský historický archiv, Praha, Vrchní velitelství českých vojsk na Slovensku – Prágai Hadtörténeti Levéltár, Csehszlovák csapatok főparancsnoksága Szlovákiában).

⁶⁸ *Világ*, 1919. február 6. 1.

⁶⁹ *Világ*, 1919. február 13. 2.

ügyintézés, azaz hivatalosan csak a csehszlovák nyelvet lehetett használni.⁷⁰ Tavasszal pedig sikerült a városi tanács tagjait is leváltani. Kvetán Lászlót Füzék János követte, aki Rőzsahegy első helyettes tanácsnoka volt. A várost vezető közhivatalnokokat sorra leváltották, helyükbe cseh nemzetiségű hivatalnokokat állítottak. A többi hivatalnokot meghagyták tisztségében, ők tovább folytathatták munkájukat. Az újonnan érkező hivatalnokok igyekeztek lojálisak maradni, illetve nem kívántani a városi lakosság ellenszenvét, így az érsekújváriak kvázi elfogadták a fennálló helyzetet. Valószínűsíthetjük, hogy a város lakossága a rend helyreállítását látta a cseh vezetésben, másfelől pedig immár alkalom sem nyílt arra, hogy ellenállást szervezzenek, így az érsekújvári lakosság láthatóan kezdett beletörődni az új helyzetbe, ugyanakkor továbbra sem tekintettek úgy a cseh uralomra, hogy az tartós maradhat. Egy pillanatra úgy is tűnt, hogy igazuk lesz, hiszen a Tanácsköztársaság északi hadjárata további okot adott a bizalomra, hogy a város visszakerülhet Magyarországhoz. A magyar Vörös Hadsereg június 3-án ugyan elfoglalta a várost, azonban június 19–20. között a csehek ellentámadásban újra megkaparintották Érsekújvárt, és a település – 1922-ig változatlan városvezetés mellett – immár végleg csehszlovák fennhatóság alá került.

Összegzés

Mivel a Károlyi-kormány értelmezése nyomán a helyi lakosság a csehszlovák megszállást csak átmeneti jellegűnek gondolta, amely a békeszerződésig tart, a bevonuló cseh katonasággal szemben többnyire semmiféle ellenállást sem tanúsított, sőt alig tiltakozott. Az ellenállásról a magyar kormány igyekezett a lakosságot lebeszélni, mondván, minden összeütközés ártana, és rontaná az esélyeket a békekonferencián. Nem meglepő, hogy fegyveres védelmi kísérletre csak pár helyen került sor, így például Érsekújvár környékén, továbbá a mátyusföldi Pered és

⁷⁰ POPÉLY Gyula: I. m. 30.

Déaki községeknél, ahol a bevonuló légiókat a helyi nemzetőrség próbálta feltartóztatni, ám ezek eleve esélytelen, kétségbeesett próbálkozások voltak.⁷¹

Fontos leszögezni, hogy a felvidéki területek sorsáról a hatalmi erőviszonyok és a békekonferencia szimpátiájának az elnyerésére mozgósított stratégiák döntöttek, és legkevésbé sem az ott élők akarata. A csehszlovák vezetők nem vették figyelembe a magyarok által lakott területek lakosságának a véleményét, a népszavazás pedig a békekonferencia lezárásához közeledve nem számított már lehetséges perspektívának.

Megállapítható, hogy a történelmi Magyarország felbomlását több tényező együttállása idézte elő. Elsőnek és alapvetőnek a birodalom, illetve Magyarország soknemzetiségű jellege és a nemzeti mozgalmak radikalizálódása tekinthető. Második tényezőnek a Monarchia déli és keleti határai mentén létrejött új államok irredenta politikáját kell megneveznünk. A világháború lezárásához közeledve a nemzetiségi törekvések felerősödtek, a magyar állam pedig meggyengült. Ebben a helyzetben döntő súlya a győztes nagyhatalmak akaratának volt, amelyeknek a birodalom megtartása már nem volt érdekük. Oroszország háborúból való kilépése kellő kondíciót teremtett arra, hogy átrajzolják Európa térképét, így a magyar–német ellensúly érdekében a Monarchia területén antantbarát kisállamok létrehozása mellett döntöttek. Ebben kulcsszerepük volt az emigráns kormányoknak.

A helyzeten rontott a háború utáni forradalmi magyar vezetés eredménytelennek bizonyuló stratégiája. A Károlyi-kormány rendkívül megkésett és kétségbeesett módon reagált, illetve a francia nagyhatalomnak sem tudta elnyerni pacifizmusával a bizalmát. Károlyi bízott az antant méltányosságában, és az elszakadási szándékukat bejelentő szlovákokkal, szerbekkel és románokkal szemben nem az erő, hanem a békülékenység politikáját alkalmazta. A helyzeten az a felfogás sem segített, hogy a belgrádi konvenció érvénytelensége ellenében a helyi vezetőktől kért hűségeskü

⁷¹ SIMON Attila: A Csehszlovákiához került felvidéki magyarok (1918–1921). In: BÁRDI Nándor–FEDINEC Csilla–SZARKA László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó–MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008. 36–37.

és a közbiztonság megtartása elegendő az ország integritása szempontjából. Miután a franciák a Vix-jegyzékkel áldásukat adták a cseh légióknak Felső-Magyarország megszállására, a felvidéki városok lényegében magukra maradtak. Érsekújvár, hasonlóan egyébként más városokhoz, megpróbálta fegyverrel is kifejezni Magyarországhoz tartozásának szándékát. Stratégiai potenciálja és a helyi támogatottsága pedig bizonyította, hogy egy esetleges cseh megszállás elleni ellenállás megszervezése lehetséges volt. Érsekújvár esete azonban rávilágít arra, hogy háttértámogatás hiányában csupán a védvonal megszervezésére volt kapacitás. Egy esetleges ellenállásnak csak országos támogatottsággal lett volna relevanciája. Károlyi pacifizmusához pedig hozzátartozott, hogy nem nyújtott ehhez segítséget. Így a cseh légiók túlerejét érzékelve, az akkori városvezetők magukra hagyták a városi lakosságot, mi több, a védelmi erőt képező helyi és környékbeli felfegyverzett lakosság sem tudta tartani a kiépített védelmi vonalat a csehszlovák hadsereg ellen. Az új vezetés pedig kénytelen volt a közbiztonság megteremtése érdekében behívni a cseh légiókat, így került Érsekújvár csehszlovák fennhatóság alá először.